

Олена В. Тимошенко
ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНИЙ
РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ*

У статті здійснено порівняльне статистичне оцінювання впливу економічної глобалізації на індекси зміни ВВП в Україні та в інших країнах світу за період 1991–2014 рр. з метою виявлення спільних закономірностей та їх врахування при розробці концептуальних заходів із забезпечення економічної безпеки в Україні. Зроблено припущення, що зростаюча зовнішня торгівля в цілому позитивно впливає на економічне зростання. Але ґрунтовною має бути позиція стосовно того, на якому етапі економічного розвитку країна повинна послабити протекціоністські заходи і стати відкритою для зовнішніх ринків.

Ключові слова: глобалізація; економічне зростання; індекс зміни ВВП; економічна безпека.
Рис. 4. Табл. 1. Літ. 12.

Елена В. Тимошенко
ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ НА ЭКОНОМИЧЕСКОЕ
РАЗВИТИЕ ГОСУДАРСТВА

В статье осуществлена сравнительная статистическая оценка влияния экономической глобализации на индексы изменения ВВП в Украине и в других странах мира (Россия, Болгария, Румыния, Германия) за период 1991–2014 гг. с целью определения общих закономерностей и их учета при разработке концептуальных направлений по обеспечению экономической безопасности в Украине. Сделано предположение, что внешняя торговля в целом положительно влияет на экономический рост, но основательной должна быть позиция в том, на каком этапе экономического развития страна может ослабить протекционистские меры и быть открытой для внешних рынков.

Ключевые слова: глобализация; экономический рост; индекс изменения ВВП; экономическая безопасность.

Olena V. Tymoshenko¹
GLOBALIZATION IMPACT ON ECONOMIC
DEVELOPMENT OF THE STATE

The paper offers a comparative statistical evaluation of the economic globalization impact on GDP indices changes in Ukraine and in other countries for during 1991–2014 to identify common patterns and their consideration in the development of conceptual framework to ensure economic security in Ukraine. The effect of economic globalization index on economic growth is the most significant in the countries with weak and underdeveloped financial and economic institutions. The author suggests that growing foreign trade as a whole has positive effect on economic growth. But at a certain stage of economic development the country should reduce its protectionist policy and become open to foreign markets.

Keywords: globalization; economic growth; index of GDP growth; economic security.

Постановка проблеми. Феномен «глобалізація» привертає увагу науковців, політиків, урядовців із моменту свого історичного окреслення, найбільшої актуальності це явище набуло в останні десятиліття ХХ століття.

На початку ХХІ ст. почала формуватися якісно нова світова парадигма. Посилилася боротьба між цивілізаціями. Вони почали змагатися за контроль

* Дослідження проведено в рамках наукової теми «Механізм державного регулювання забезпечення економічної безпеки держави» (державний номер реєстрації: 01150006584).

¹ National Academy of Management, Kyiv, Ukraine.

над країнами «сірої зони» [8, 6–7]. Центральною проблемою є з'ясування закономірностей впливу глобалізації на розвиток сучасного світу, оскільки він приводить до формування нової геостратегічної реальності, модернізації соціальної, політичної, економічної та державно-управлінської систем [1].

Усьому періоду становлення економічної системи України властиве зростання залежностей від світових тенденцій, зумовлених інтернаціоналізацією економічних систем та приєднанням України до низки міжнародних організацій. Аналіз економічної ситуації показує, що найбільше викликів економічній безпеці та сталому економічному зростанню України спричиняють саме глобалізаційні процеси. Масштабна глобалізація впливає на світовий соціально-політичний та економічний розвиток і створює необхідність дослідження взаємозв'язку між індексами зростання глобалізаційних процесів та економічного зростання в цілому. Водночас необхідно зазначити, що вплив економічної глобалізації на економічне зростання та економічну безпеку не є взаємозалежним. Саме ці обставини актуалізують тему даного дослідження та підкреслюють необхідність статистичних оцінок у цьому напрямку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання глобалізації та впливу глобалізаційних процесів на економічне зростання є об'єктом дослідження таких провідних вчених-економістів, як: А. Вільямс [12], Р. Войтович [1], А. Дітон [9], С. Єрохін [2], О. Згуровський [3], Є. Іванов [4], Н. Марич [5], В. Мартиненко [6; 7], О. Соскін [8].

Особливо заслуговує на увагу науково-практичне дослідження В. Мартиненко, яка в праці «Оцінка впливу глобалізації на стан економічної безпеки України» статистично обґрунтувала доцільність формалізованого вираження глобалізації через субіндекс економічної глобалізації. У підсумку обґрунтовано, що різноспрямованість векторної динаміки базисних індексів глобалізації та фізичного обсягу ВВП не завжди характеризує негативний вплив глобалізації на розвиток національної економіки та її безпеки, а спільної векторної спрямованості – позитивний [7, 35]. Вченим також наголошено в іншій роботі, що формування концептуальних основ зміцнення економічної безпеки з урахуванням впливу глобалізації має стати підґрунтям для розробки відповідної державної стратегії [6].

Вчений-економіст О. Згуровський провів дослідження впливу кризових явищ на економічну безпеку у глобальному та регіональному вимірах із використанням методів багатовимірного статистичного аналізу. Залежно від найбільш впливових факторів глобалізації на рівень соціально-економічного розвитку країн вченим зроблено їх кластеризацію і встановлено, що на зростання економічної глобалізації найбільше впливають зростання обсягів експорту та показників відтоку інтелектуального капіталу, зменшення ємності внутрішнього ринку [3].

Нобелівський лауреат з економіки 2015 р. А. Дітон обґрунтував основні положення, які сприятимуть підвищенню рівня життя населення кожної країни. Він зазначає, що підвищити добробут країн, які розвиваються, можливо не за рахунок фінансової допомоги та пільгового кредитування міжнародними організаціями, а за рахунок ліквідації державних обмежень та митних бар'єрів у зовнішньоторговельних операціях [9].

Незважаючи на значні напрацювання з цієї проблематики, поза увагою залишились оцінка впливу індексів економічної глобалізації та зміни індексів реального зростання ВВП в Україні порівняно з іншими країнами світу з метою виявлення загальних закономірностей та розробки на цій основі заходів щодо посилення рівня економічної безпеки в Україні.

Метою дослідження є порівняльна оцінка впливу економічної глобалізації на економічне зростання в Україні та в інших країнах світу, виявлення спільних закономірностей та їх врахування при розробці концептуальних заходів із забезпечення економічної безпеки в Україні.

Основні результати дослідження. Економічна глобалізація як динамічна форма розвитку та інтеграції економічних систем найбільш суттєво впливає на функціонування перехідних економік, які є менш захищеними від зовнішніх загроз та викликів. Україна з її нерозвиненими фінансово-кредитними інститутами, з низкою проблем у сфері експортно-імпортних операцій, низкою конкурентоспроможністю на світових ринках залишається максимально відкритою до глобалізаційних процесів, і саме тому найбільше підпадає під вплив деструктивних проявів.

У таких умовах розвитку протистояти деструктивним викликам глобалізації можливо лише за умови сформованої моделі сталого розвитку національної економіки України в поєднанні з ефективним механізмом забезпечення її економічної безпеки.

Під економічною глобалізацією розуміємо процес розвитку економічної системи кожної країни в межах закритої планетарної економіки, який нівелює міждержавні кордони з метою максимальної інтеграції економічних систем, вільного переміщення товарів, робіт, послуг, інтелектуального капіталу, зростання обсягів зовнішньоторговельних потоків (експортно-імпортних операцій, прямих іноземних інвестицій), не порушуючи при цьому національну ідентичність країн та підвищуючи в цілому життєвий рівень населення.

Для оцінки впливу рівня економічної глобалізації використовують індекс економічної глобалізації, який розраховується науковцями Швейцарського інституту дослідження кон'юнктури ринку і включає в себе дві групи показників: фактичні надходження і обмеження на зовнішньоторговельну діяльність (приховані бар'єри, тарифні та нетарифні обмеження, податки на міжнародну діяльність). Економічне зростання є одним із головних макроекономічних показників, який характеризує розвиток і соціально-економічний добробут будь-якої країни і вимірюється в річних темпах зростання ВВП.

Вихідні та отримані на основі розрахунків дані щодо динаміки індексів економічної глобалізації та впливу його рівня на індекс зміни ВВП в Україні за 1991–2014 рр. згруповано у табл. 1 та зображено на рис. 1.

Незважаючи на переривистий характер зміни ВВП в Україні, індекс економічної глобалізації постійно зростає. Стрімке зростання економічної глобалізації на фоні суттєвого зниження ВВП продовж 1991–2000 рр. можна пояснити етапом становлення в Україні ринкових механізмів господарювання з одночасним виходом на зовнішні ринки, збільшення обсягів експортно-імпортних операцій. Саме за цих обставин ми не можемо говорити про негативний вплив економічної глобалізації на економічне зростання, оскільки

спад ВВП не є визначальним чинником зниження індексу глобалізації. Рецесія та стагнація економіки на фоні випереджаючих темпів зростання індексів глобалізації пояснюється штучним створенням зовнішніх ринків в офшорних територіях, необґрунтованою приватизацією національних активів, зростанням, але неефективним використанням прямих іноземних інвестицій, нерациональною структурою експортно-імпортних операцій та екстенсивним типом розвитку.

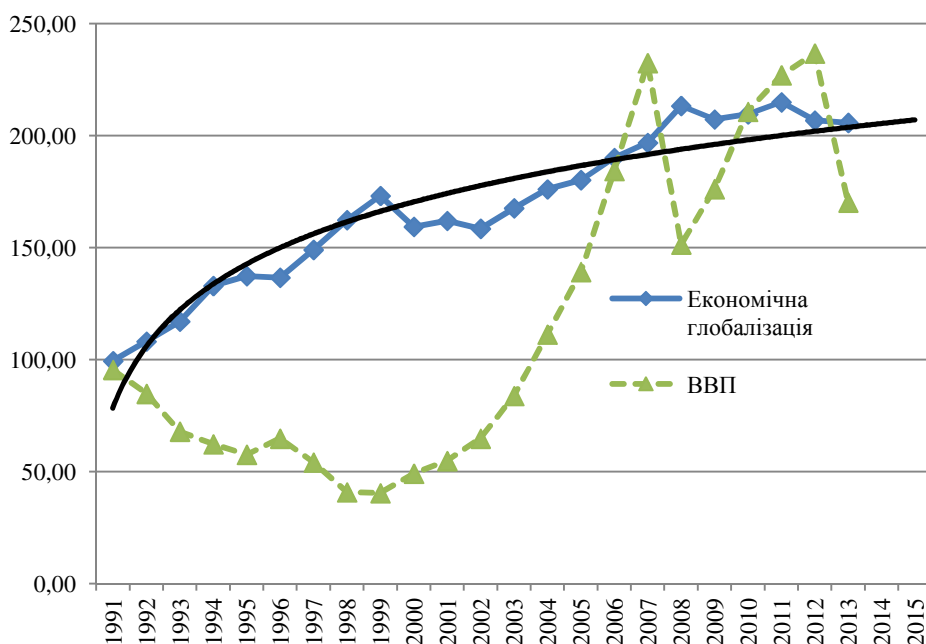

Рис. 1. Динаміка зміни індексу економічної глобалізації та зміни ВВП України за 1991–2014 рр., побудовано на основі [10; 11]

Проаналізуємо вплив та динаміку індексу економічної глобалізації в аспекті основних її складників на рівень економічного зростання країн залежно від рівня їх розвитку. Для дослідження відібрано країни, які перебувають на перехідній стадії від факторної до інвестиційної моделі розвитку економічної системи (Україна, Росія, Румунія, Болгарія) та країни, які досягли найвищих показників економічного зростання, демонструючи високий рівень життя населення та конкуруючи на світових ринках інноваційних товарів, тобто перебуваючи на стадії інноваційного розвитку (Німеччина). Отримані на основі розрахунків графіки зображені на рис. 2–4.

Як видно з представлених даних, для Російської Федерації спостерігається ідентичність впливу рівня економічної глобалізації на економічне зростання, яка є характерною для України. Слід зазначити, що зростання рівня економічної глобалізації в РФ відбулося переважно за рахунок випереджаючого зростання зовнішньоторговельних потоків та відкритості ринку (цей субіндекс зріс майже в 5 разів) над збільшенням державних обмежень імпорту

(даний показник за 1991–2014 рр. збільшився лише на 9%) [10]. Низький обмежувальний вплив з боку торговельних партнерів пояснюється вже зазначеною особливістю сировинного характеру експорту (передусім високою часткою вуглеводнів в експорті Росії), що здійснюється переважно в безмитному режимі [4, 8Л]. Ця тенденція є свідченням екстенсивного розвитку економічної системи Росії.

Таблиця 1. Динаміка індексу економічної глобалізації та ВВП України за 1991–2014 рр.*

Рік	Індекс економічної глобалізації	Темп зростання індексу економічної глобалізації, % до попереднього року	Темп зростання індексу економічної глобалізації, % до 1991 р.	ВВП України, млрд. дол. США	Темп зростання ВВП України, % до 1991 р.
1991	31,36	100,0	100,0	77,46	100,0
1992	31,15	99,33	99,33	73,94	95,45
1993	33,89	108,80	108,07	65,65	84,75
1994	36,69	108,26	117,00	52,55	67,84
1995	41,68	113,60	132,91	48,21	62,24
1996	43,05	103,29	137,28	44,56	57,53
1997	42,82	99,47	136,54	50,15	64,74
1998	46,73	109,13	149,01	41,88	54,07
1999	50,89	108,90	162,28	31,58	40,77
2000	54,28	106,66	173,09	31,26	40,36
2001	49,95	92,02	159,28	38,01	49,07
2002	50,78	101,66	161,93	42,39	54,72
2003	49,68	97,83	158,42	50,13	64,72
2004	52,55	105,78	167,57	64,88	83,76
2005	55,21	105,06	176,05	86,14	111,20
2006	56,49	102,32	180,13	107,75	139,10
2007	59,61	105,52	190,08	142,71	184,24
2008	61,70	103,51	196,75	179,99	232,36
2009	66,87	108,38	213,23	117,23	151,33
2010	64,98	97,17	207,21	136,42	176,11
2011	65,70	101,11	209,50	163,16	210,63
2012	67,39	102,57	214,89	175,78	226,92
2013	64,84	96,22	206,76	183,31	236,64
2014	65,70	99,48	205,68	131,805	170,15

* сформовано на основі [10; 11].

У Болгарії та Румунії (рис. 3) зростання рівня економічної глобалізації за проаналізований період відбулося за рахунок одночасного зростання обсягів торгівлі, прямих іноземних інвестицій, доходів, отриманих іноземними громадянами та зростання обмежень щодо зовнішнього та внутрішнього ринків. Так, індекс економічної глобалізації в Болгарії в 2014 р. досягнув 75,54% (у 1991 р. – 43,19%), в Румунії цей показник становить 64,08% (у 1991 р. – 36,33%), причому зростання відбувалося однаковими темпами за 1991–2013 роки.

Загалом, для досліджуваних країн (Україна, Росія, Болгарія і Румунія) спостерігається недостатньо сприятливий рівень свободи економічних відносин у сфері зовнішньоторговельних операцій, оскільки субіндекси державних

обмежень за про аналізований період демонструють стійку тенденцію до зростання, позитивним у напрямку глобалізаційних процесів є зростання обсягів зовнішніх і внутрішніх ринків досліджуваних країн (Болгарія, Румунія) на основі інтенсивних факторів розвитку економічних систем.

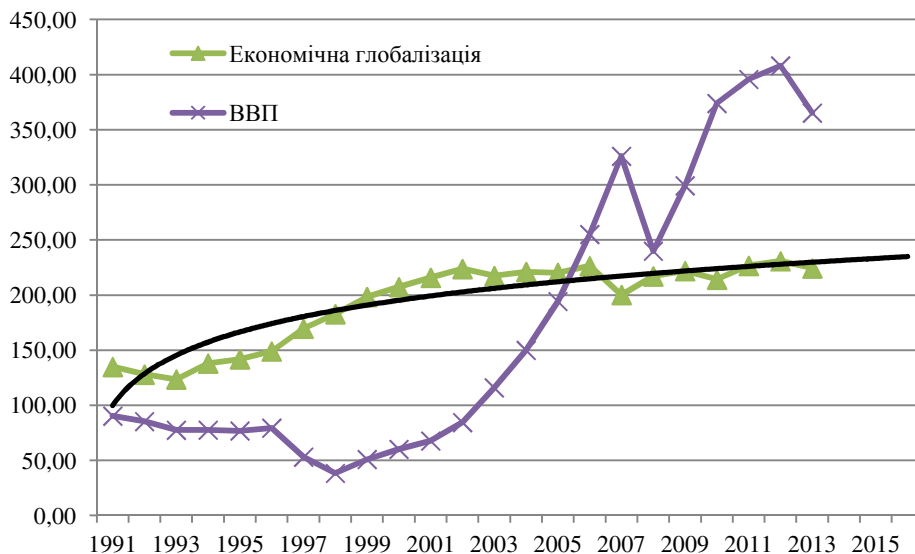

Рис. 2. Динаміка змін індексу економічної глобалізації та зміни ВВП Росії за 1991–2014 рр., побудовано на основі [10; 11]

Сприятливо низький рівень доступу вітчизняної продукції на світові ринки пояснюється тривалою тенденцією переважання в структурі експорту України сировини й товарів із низьким рівнем обробки, тарифні та нетарифні обмеження щодо яких у світовій практиці зазвичай є значно нижчими, ніж щодо високотехнологічних товарів і товарів із високим рівнем доданої вартості [4, 79]. Окрім того, в країнах із високим рівнем доходів переважає система нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в напрямку підтримки національного виробника: запроваджуються технічні бар'єри, санітарні та фітосанітарні заходи, кількісні обмеження. Саме вищезазначені проблеми перешкоджають виходу продукції українського виробництва на зовнішні ринки та мінімізують її шанси до розширення географічної структури експорту.

Для Німеччини характерною є зміна як показника ВВП, так і індексів економічної глобалізації в межах стандартних відхилень, що свідчить про сталу тенденцію глобалізаційних процесів цієї країни (рис. 4). Зростання індексу економічної глобалізації на 10% в 2014 р. у порівнянні із 1991 р. відбулося за рахунок зростання фактичних зовнішньоторговельних потоків, тоді як державні обмеження послабились із 85,48% до 73,21% впродовж аналізованого періоду. Обґрунтована зовнішня політика є виправданою, оскільки протекціонізм гальмує розвиток міжнародної торгівлі та послаблює зростання світової економіки, що є вкрай важливим в умовах глобалізації.

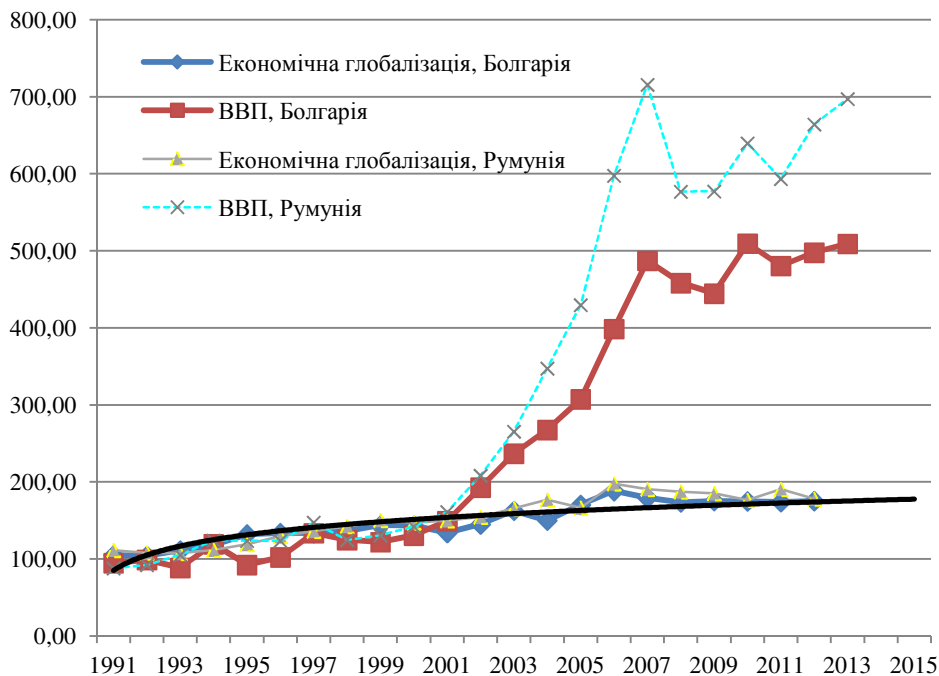

Рис. 3. Динаміка змін індексів економічної глобалізації та змін ВВП Болгарії та Румунії за 1991–2014 рр., побудовано на основі [10; 11]

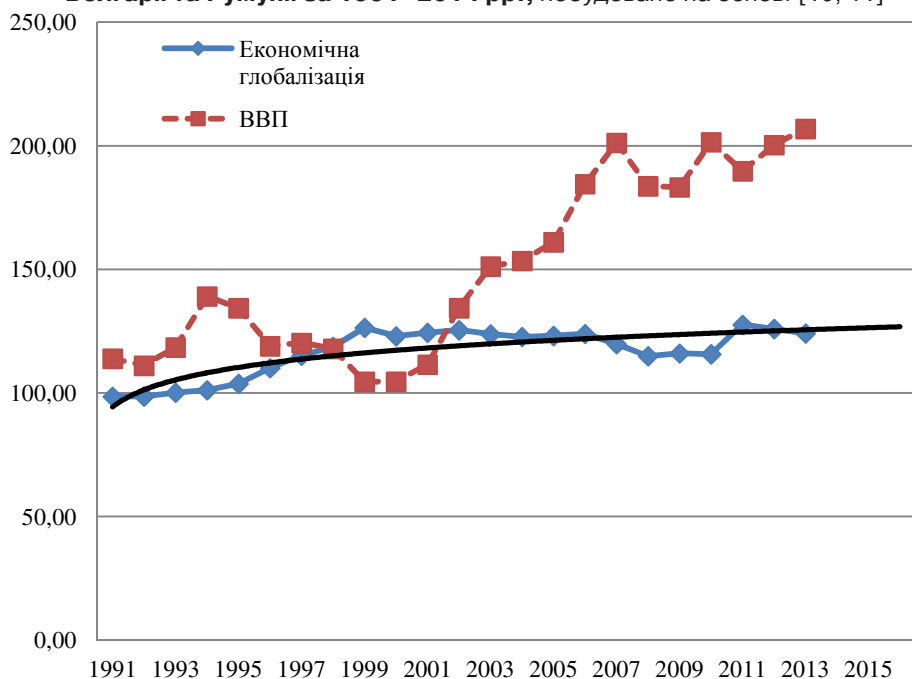

Рис. 4. Динаміка зміни індексу економічної глобалізації та зміни ВВП Німеччини за 1991–2014 рр., побудовано на основі [10; 11]

Висновки. В результаті проведеного науково-практичного дослідження динаміки індексу економічної глобалізації в аспекті основних його складників за 1991–2014 рр. можемо дійти висновку про сталу тенденцію до зростання цього показника в усіх досліджених країнах. З'ясовано закономірність у зростанні індексу глобалізації за рахунок випереджаючих темпів фактичних надходжень від зовнішньоторговельних операцій із одночасним посиленням нетарифних методів державного регулювання експортно-імпортних операцій. Зростання індексу економічної глобалізації в Україні відбулося, перед за все, за рахунок високої складової сировинних ресурсів в структурі експорту, а загальноосвітні тенденції лібералізації сприяли пом'якшенню технічних бар'єрів та кількісних обмежень саме на торгівлю продукцією сировинно-напівфабрикатної орієнтації.

Натомість Німеччина, з її найрозвиненішою економікою Європи, демонструє зростання індексу економічної глобалізації за рахунок послаблення протекціоністських заходів, що є властивим для економік із сталим інноваційним розвитком.

Вплив індексу економічної глобалізації на економічне зростання є найбільш суттєвим в країнах із слабкими та нерозвиненими фінансово-економічними інститутами. Для Росії і України встановлено переривчастий характер залежності індексів економічної глобалізації від ВВП, найбільш вразливою економіка цих країн була в період від 1991–2000 рр., що пояснюється їх переходом від планової до ринкової економіки. Саме в ці періоди історичного становлення незалежних країн глобалізація їх економічних систем була серйозною загрозою їх сталому розвитку. Схожі тенденції ми можемо спостерігати в розвитку економічних систем Румунії і Болгарії, але ці країни в процесах глобалізації перебувають у межах стандартного відхилення, а за показниками, що характеризують свободу ринку, відхилення вище середнього показника.

Загалом, відкритість ринків, зростаюча зовнішня торгівля та лібералізація позитивно впливають на економічне зростання країн. Але ґрунтовною має бути позиція щодо того, на якому етапі економічного розвитку країна повинна послабити протекціоністські заходи і стати більш відкритою до зовнішніх ринків.

Всі заходи, спрямовані на зміцнення економічної безпеки України в умовах поглинаючої економічної глобалізації, мають бути розроблені з урахуванням збереження національної ідентичності нашої країни, а не шляхом її прилаштування як сировинного придатку до потреб інших країн.

1. *Войтович Р.В.* Вплив глобалізації на розвиток сучасного світу // Відкриті очі.— 2013 // www.vidkryti-ochi.org.ua.

2. *Єрохін С.А.* Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект). — К.: Світ знань, 2002. — 528 с.

3. *Згуровський О.М.* Дослідження переривистого характеру глобалізації в контексті суспільного розвитку та безпеки країн світу. Ч. 2. Дослідження впливу кризових явищ 2008–2009 років // Системні дослідження та інформаційні технології.— 2010.— №3.— С. 89–107.

4. *Іванов Є.І.* Індекси обмеження торгівлі як інструмент аналізу зовнішньоторговельної політики держави // Галицький економічний вісник.— 2014.— №3.— С. 76–82.

5. *Марич М.Г.* Особливості вимірювання ступеня розвитку глобалізаційних процесів // Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету.— Серія: Економічні науки.— 2014.— Вип. 26.— С. 290–298.

6. *Мартиненко В.В.* Концептуальні підходи до зміцнення безпеки економіки України // Економічний часопис-XXI.— 2015.— №1–2, Ч. 2. — С. 12–15.
7. *Мартиненко В.В.* Оцінка впливу глобалізації на стан економічної безпеки України // Бізнес Інформ.— 2013.— №10. — С. 35–43.
8. *Соскін О.І., Матвійчук-Соскіна Н.О.* Глобальна модель політичної та економічної влади: трансформація парадигми // Економічний часопис-XXI.— 2014.— №9–10, Ч. 1. — С. 6–7.
9. *Deaton A.* (2013). *The Great Escape: Health, Wealth, and the Origins of Inequality.* Princeton: Princeton University Press.
10. GDP of countries // World Economic Forum // www.weforum.org.
11. KOF Index of Globalization // Swiss Center for Research business conditions // www.globalization.kof.ethz.ch.
12. *Willians, Ch.A., Turnbull, J.G.* (1982). *Economic and social security: social insurance and other approaches.* New York, John Wiley & Sons Inc. 608 p.

Стаття надійшла до редакції 7.12.2015.